

ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ АХУАЛДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕСІ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ ФОРМИРОВАНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОГО КЛИМАТА

INTERNATIONAL EXPERIENCE IN CREATING INVESTMENT CLIMATE

Б.М. ИСКАКОВ*¹

Э.Ф.К.

А.Д. НАСЫРХАНОВ²

PhD докторанты

¹ «Тұран-Астана» университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

² Халықаралық бизнес академиясы (AlmaU), Алматы, Қазақстан

iskakov82@mail.ru

Б.М. ИСКАКОВ¹

К.Э.Н.

А.Д. НАСЫРХАНОВ²

докторант PhD

¹ Университет «Тұран-Астана», Нұр-Сұлтан, Казахстан

² Международная академия бизнеса (AlmaU), Алматы, Казахстан

B.M. ISKAKOV¹

C.E.Sc.

A.D. NASYRKHANOV²

PhD student

¹ «Turan-Astana» University, Nur-Sultan, Kazakhstan

² International Academy of Business (AlmaU), Almaty, Kazakhstan

Аңдатпа. Мемлекеттің оның инвестициялық тартымдылығын арттыруға қатысуының шетелдік тәжірибесі қаралған. Авторлар бірлескен және еншілес кәсіпорындар құру, шетелдік капиталдың қатысуымен мемлекеттік шаруашылық жүргізуші субъектілерді жекешелендіру, ірі өнеркәсіп кәсіпорындарының шетелдік фирмаларының басқаруына беру және банк секторын инвестициялау арқылы Қазақстанға тікелей шетелдік инвестициялар ағынын атап өтеді. Мақалада шетелдік инвестициялардың мәні ашылады, оларды республика экономикасына, оның ішінде АӨК-ге тартудың маңыздылығы мен қажеттілігі қарастырылады. Зерттелген кезеңде елдің экономикалық дамуы үшін капитал салымдарының түсу серпіні талданды, олардың көлемдерінің өзгеру себептері анықталады. Мемлекеттік деңгейде инвестициялық тартымдылыққа жағдай жасау ерекшеліктері баяндалған. Инвестициялық белсенділік деңгейін бағалаудың отандық және шетелдік әдістемелеріне талдау жүргізілген. Қолданылатын құралдардың түрі бойынша аймақтарда инвестицияларды басқару модельдерін жіктеу ұсынылған. Оларды пайдалану ерекшеліктері мен модельдердің тиімді іске асырылуын тежейтін шектеулер анықталған. Аграрлық секторды қоса алғанда, инвестициялық тартымдылықты басқару нәтижелілігінің көрсеткіштері нақтыланды және инвестициялық сипаттағы қолданылатын басқарушылық шешімдердің сапасын арттыру бағыттары айқындалған. Авторлар АҚШ пен Қытай үлгісінде аймақтық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттырудың шетелдік тәжірибесін зерттеген, еуропалық елдерде қолданылатын кластерлік стратегияларды қарастырған. Аймақтардың экономикасына инвестициялық салымдардың көлемін арттыруға, елдің инвестициялық ахуалын жақсартуға бағытталған Қазақстан Республикасының мемлекеттік саясатын жетілдіру шаралары ұсынылған.

Аннотация. Рассмотрена зарубежная практика участия государства в повышении его инвестиционной привлекательности. Авторы отмечают приток прямых иностранных инвестиций в Казахстан посредством создания совместных и дочерних предприятий, приватизации государственных хозяйствующих субъектов с участием иностранного капитала, передачи в управление иностранным фирмам крупных промышленных предприятий и инвестирования банковского сектора. В статье раскрывается сущность иностранных инвестиций, рассматривается значимость и необходимость привлечения их в экономику республики, в том числе в АПК. Проанализирована динамика поступления капиталовложений для экономического развития страны за исследуемый период, определены причины изменения их объемов.

Abstract. The foreign practice of government participation in increasing its investment attractiveness is considered. The authors note the inflow of foreign direct investment in Kazakhstan through the creation of joint ventures and subsidiaries, privatization of public economic entities with participation of foreign capital, the transfer of large industrial enterprises to the management of foreign firms, and investing the banking sector. The article reveals the essence of foreign investments, discusses the importance and the need to attract them to the economy of the republic, including agro-industrial complex. The dynamics of the inflow of capital investments for the economic development of the country over the studied period is analyzed, the reasons for the changes in their volumes are determined. The features of creating conditions for investment attractiveness at the State level are outlined. The analysis of domestic and foreign methods of assessing the level of investment activity was conducted. A classification of investment management models in the regions by the type of the used instruments is proposed. The features of their use and factors that restrain the effective implementation of models were identified. The performance indicators of investment attractiveness management, including agricultural sector were identified, and the areas for improving the quality of managerial decisions of investment nature were determined. The authors studied the foreign experience of improving the competitiveness of the regional economy based on the example of the United States and China, and explored cluster strategies used in European countries. Measures to improve the State policy of the Republic of Kazakhstan which are aimed at increasing the volume of investment in regional economy, improving the country's investment climate were proposed.

Ключевые слова: инвестиционная привлекательность, инвесторы, капиталовложения, государственная политика, конкурентоспособность, кластерные стратегии, банковский сектор, промышленные предприятия.

Keywords: investment attractiveness, investors, capital investments, public policy, competitiveness, cluster strategies, banking sector, industrial enterprises.

АҚШ экономикасының бәсекеге қабілеттілігінің жоғары деңгейіне көп жағдайда қол жеткізілді, себебі ғылыми қызметке инвестициялар ағынын ынталандыру және жаңа технологияларды дамыту – барлық деңгейдегі билік органдарының негізгі функцияларының бірі. Сонымен қатар, Мемлекет ҒЗТҚЖ-ға жұмсалатын шығыстардың жартысын да өзіне алады, барлық іргелі зерттеулердің жартысынан астамын қаржыландырады [1]. Қалған қаражатты жеке корпорациялар, университеттер және шетелдік инвесторлар береді. Бұл жеке-леген Штаттар мен тұтастай алғанда елдің инвестициялық әлеуетін дамыту барлық

бұл өзара байланысты компаниялар тобының, мамандандырылған жеткізушілердің, қызмет көрсетушілердің, тиісті салалардағы фирмалардың, сондай-ақ олардың қызметіне байланысты белгілі бір салалардағы ұйымдардың (мысалы, университеттердің, стандарттау жөніндегі агенттіктердің, сондай-ақ сауда бірлестіктерінің) географиялық белгісі бойынша бәсекелес, бірақ сонымен бірге бірлескен жұмысты жүргізетін белгілі бір салалардағы ұйымдардың (мысалы, университеттердің, стандарттау жөніндегі агенттіктердің, сондай-ақ сауда бірлестіктерінің) шоғырлануы [3].

Кластерлік стратегияларды іске асыру негізінде ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыру идеясы. Бірақ әртараптандырудың дәстүрлі әдістері тиісті қайтарым бере алмайтын дағдарыстан шығу кезеңінде бизнесті ұйымдастырудың кластерлік моделін экономиканы жаңғырту құралы ретінде пайдалану іс жүзінде баламасыз болып табылады. Соңғы екі онжылдықта кластерлер АҚШ-та да, Азия-Тынық мұхит өңірі елдерінде де белсенді құрылды. Олардың Еуропалық Одаққа мүше мемлекеттер үшін де рөлі зор. Егер XXV соңында өнеркәсіптік типтегі кластерлер енгізілді, қазіргі уақытта инновациялық кластерлер белсенді дамыды. Осылайша, кластерлер оны іске асыруға ықпал ете отырып, технология мен техника саласында «серпіліс» күтілетін жерде қалыптасады.

Инновациялық кластерлердің бастаушысы ретінде американдық Кремний алабы саналады. Алайда, қазіргі уақытта олар Еуропада да белсенді дамып келеді, онда тек стандартты өнім өндіру жыл сайын мынадай себептер бойынша аз рентабельді болып келеді: шикізаттың, электр энергиясының, жұмыс күшінің жоғары құны; елеулі экологиялық талаптар және т.б. көптеген жылдар бойы Еуропа елдерінің үкіметтері кластерлерді дамытуға қаржылық және қаржылық емес сипаттағы елеулі қолдау көрсетеді [4].

1990 жылдары Біріккен Ұлттар Ұйымы (өнеркәсіптік даму жөніндегі бөлімше - UNIDO) жеке секторды дамыту жөніндегі бөлімшенің (PrivateSectorDevelopment Branch) көмегімен кластерлерді дамыту бағдарламаларын әзірлеу мен енгізуде еуропалық мемлекеттер үкіметтерінің және жеке бизнестің өзара іс-қимылына көмектесетін бірқатар ұсынымдар дайындады. 2006 жылғы шілдеде Еуроодақ ЕО елдерінде кластерлеу Манифесін мақұлдады және қабылдады. Ал келесі жылдың желтоқсан айында Стокгольмдегі инновациялар мен кластерлер бойынша Еуропалық прези-

Инвестициялық климатты қалыптастырудың халықаралық тәжірибесін зерттеу әдістерін қарастыру кезінде шет елдердің инвестициялық саясаты бойынша статистикалық деректер, АҚШ, Қытай және т.б. инвестициялық климатты бағалау әдістемесі енгізілді. Қазіргі уақытта жергілікті билік органдары шетелдік инвесторлар үшін жеңілдіктердің кең жиынтығын көздейтін экономикалық дамуды ынталандырудың 6 000-нан астам бағдарламасын ұсынады.

Бұл жеңілдіктер арнайы құрылатын «кәсіпкерлік аймақтар» аясында ұсынылады, олардың саны 1 300-ге жуық. Штаттардың, муниципалитеттердің және басқа да әкімшілік-аумақтық құрылымдардың биліктері «бургомистрлердің бәсекелестігі» деп аталатын құбылысты тудырған бұқаралық ақпарат құралдары арқылы өнеркәсіптік инвестицияларды тартудың ақпараттық-жарнамалық әдісін кеңінен қолданады.

Олар инвесторларды жергілікті инфра-құрылым, жұмыс күші, салық салу жүйесі, жылжымайтын мүлік бағасы және т.б. туралы толық ақпаратпен қамтамасыз етеді. Штаттар үкіметтері инвесторларды жер сатып алу және құрылыс шығындары, көлік қызметтері, коммуникациялардың жай-күйі, оқыту мүмкіндіктері, қоршаған ортаны қорғау шаралары, өткізу нарық-тарын дамыту перспективалары туралы хабардар етеді, яғни оларға өз инвестициялық жобаларын жарнамалайтын аумақтарда іске асыру пайдасына шешім қабылдау үшін барлық қажетті ақпаратты береді [2].

Экономикалық әдебиетке «кластер» ұғымын экономикалық бәсекелестікті зерттеу саласындағы маман Майкл Портер деп танылған Гарвард бизнес-мектебінің профессоры енгізді. Оның пікірінше, кластер –

денттік конференцияда 21.01.2008 жылы бекітілген «Еуропалық кластерлік Меморандум» құжаты бекітуге ұсынылды. Қабылданатын құжаттардың негізгі мақсаты – жекелеген елдердің де, жалпы Еуроодақтың да бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ықпал ете алатын кластерлердің «сыни массасын» арттыру. Еуропада кластерлерді дамытуды мемлекеттік қолдауды іске асыруда арнайы инфрақұрылымды қалыптастыру маңызды рөл атқарады: өнеркәсіптік кластерлерді құрудың катализаторы болып табылатын грант құрайтын қорларды, ерекше экономикалық аймақтарды, технопарктерді, бизнес-инкубаторларды құру.

Айта кету керек, кластерлер «жоғарыдан» – мемлекеттік билік органдарының бастамасы бойынша, сондай-ақ «төменнен» өңірлік биліктің бастамасы бойынша құрылуы мүмкін. Ресейде дәл осындай кластерлер Калуга облысында – елдің неғұрлым инвестициялық тартымды өңірлерінің бірі (соның ішінде шетелдік инвесторлар арасында да) құрылады.

Кластерлік стратегияға сәйкес инвесторды өндіріс үшін қажетті ресурстармен қамтамасыз ететін барлық инфрақұрылым индустриялық парктер шеңберінде құрылады. Олар ай-мақтың барлық аумағында негізгі көлік артерияларына тікелей жақын жерде пайда болады. «Жоғары» кластерлерін қалыптастырудың мысалы Австрия болуы мүмкін. Осы елде кластерлік модельді дамыту зерттеу институттары мен өнеркәсіптік сектор арасындағы интеграцияны ынталан-дыруға, реттеуші кедергілерді азайтуға, кластерлерді мамандандыруға және бәсекеге қабілеттілік орталықтарын қалыптастыруға негізделеді.

1990 жылдардың бірінші жартысында жасалған инновациялық-зерттеу бағдарламасы (TIP) қозғаушы күш болды. TIP үкіметтің бастамасымен құрылған инновациялық, зерттеу және консалтингтік бағдарлама болды. Бұл үдерісте өңірлік билікпен тығыз өзара іс-қимыл маңызды рөл атқарады. Француздық бәсекеге қабілеттілік полюсі «өңірлік», «еуропалық» және «халықаралық» болып бөлінеді. Және халықаралық саны үнемі артып келеді. Айта кету керек, Француз Инвестициялар жөніндегі агенттігі шетелдік инвесторлардың кластерлік құрылымдарға қатысуын барынша қолдайды. Бұдан басқа, шетелдік компаниялар белгілі бір ғылыми зерттеулер жүргізу үшін жиі тартылады. Шет елдерде кластерлік модельдерді дамытудың маңызды ерекшелігі құрылған кластерлер шеңберінде қолдау тек ірі бизнеске ғана емес (кла-

стерлік дамудың локомотиві болып табылатын), сондай-ақ көмекші және қызмет көрсететін (бірақ одан кем емес маңызды) рөл бөлінетін орта және шағын кәсіпорындарға да көрсетілетіні болып табылады. Соңғылары билік органдарынан де, сондай-ақ өз өнімдері мен қызметтері үшін тұрақты өткізу нарығына да жеңілдіктер алады. Осылайша, экономиканы ұйымдастырудың осы нысаны инвесторлар үшін әртүрлі үлгідегі ғана емес, сондай-ақ «масштабтар» да тартымды болып келеді. Бұл оны тиімді, ал оны енгізу - перспективалы болып табылады [5].

Қазақстанның инвестициялық климатында кейбір ресейлік ерекшеліктер бар. Ресейде заңдылық бар: аймақтың әлеуеті жоғары болған сайын, әдетте, тәуекел төмен. Қазақстанда инвестициялық әлеуетті арттыру тәуекелдердің өсуімен қатар жүреді. Егер Ресейде өңірлердің әлеуеті мен тәуекел дәрежелерінің корреляция коэффициенті 0,41 болса, Қазақстанда ол тікелей қарама-қарсы -0,39. Ал егер барлық позициялар бойынша Ресейдегі Мәскеу сияқты жалпыреспубликалық экономикадан алып тастау болып табылатын Алматыны есепке алмағанда, Қазақстан өңірлері үшін дәрежелердің корреляция коэффициентінің мәні -0,65 құрайды. Қазақстан өңірлерінің инвестициялық әлеуеті туралы ақпаратты төмендегі кестеден қарауға болады.

Қазақстанда осыдан 5 жыл бұрын құрылған шетелдік инвесторлар кеңесі табысты жұмыс істеуде. Осы консультативтік-кеңесші органның отырыстарында Елбасының қатысуымен инвестициялық процесті дамытудың жедел және стратегиялық мәселелері талқыланады. Шетелдік инвесторлар кеңесі Мемлекет басшысының қарауына заңнаманы жетілдіру, билік органдары мен бизнес арасындағы өзара іс-қимылды оңтайландыру жөнінде үнемі ұсыныстар енгізеді. Барлық конструктивтік ұсыныстар одан әрі жұмыста ескеріледі [6]. Мысалы, «Инвестициялар туралы» жаңа заңды әзірлеуге инвестициялық қоғамдастықтың өкілдері кеңінен тартылған. Жаңартылған заңда бұрынғы заңның өзін ақтаған ережелері сақталған, инвестицияларды ынталандырудың халықаралық тәжірибесі ескерілген, отандық және шетелдік инвесторларды бірдей дәрежеде қолдау көзделген. Бірінші Қазақстандық инвестициялық форумға қатысушылардың бағалауы бойынша қазақстандық және шетелдік инвесторлар консорциумымен жаңа заң инвесторлардың құқықтық қорғалуына нақты кепілдік береді және елдегі іскерлік белсенділіктің өсуіне ықпал етеді [7].

[illegible]

Қытай үшін шетелдік капитал ұлттық экономиканы дамытуда маңызды рөл атқарады, өйткені шетелдік компаниялар елге жаңа технологияларды импорттайды. Сондықтан шетелдік капиталды тартуды ынта-

Олардың арасында атап өтуге болады: ішкі нарықтың үлкен сыйымдылығы; үлкен ресурстар; жұмыс күшінің төмен құны; қолайлы валюталық бағамдар; тиімді тарифтік ставкалар; саяси тұрақтылық.

Алдағы бес жылда экономиканың 30%-ға өсуін қамтамасыз ету көзделіп отыр, яғни жыл сайынғы өсу қарқыны 5%-дан төмен болмауы тиіс; өнеркәсіпте 42%-дан астам өсімді қамтамасыз ету; бесжыл-

